

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Стріха Сергій Володимирович



УДК 159:343.83(043.3)

**ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ
ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ ЯК ЧИННИКИ
ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ**

19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Хмельницький – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Державна прикордонна служба України.

Науковий керівник – доктор психологічних наук, професор **Матеюк Олег Анатолійович**, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кафедра психології та морально-психологічного забезпечення, професор кафедри.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор Ковальчук Зоряна Ярославівна, Львівський державний університет внутрішніх справ України, факультет психології, заступник декана факультету з навчально-методичної роботи;

кандидат психологічних наук, доцент Макаревич Олександр Платонович, Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Київської області, завідувач обласного методичного кабінету.

Захист відбудеться «11» липня 2018 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.705.02 Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

Автореферат розісланий «8» червня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат психологічних наук,
доцент



С. А. Чистяков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Професійний розвиток фахівців у галузі діяльності пенітенціарних установ України потребує їх ретельної практичної підготовки. Відбір та якісна професійна підготовка персоналу пенітенціарної служби є ключовою складовою проведення будь-яких реформ. Концептуальні засади формування кадрового потенціалу як для пенітенціарної служби, так і для всіх інших органів виконавчої влади, закладено в Стратегії державної кадрової політики на 2012–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 1 лютого 2012 року № 45/2012.

Особлива актуальність кадрового забезпечення пенітенціарної служби обумовлена специфікою роботи, принциповою відмінністю від інших професій, значною кількістю автентичних особливостей служби персоналу. Професійний розвиток фахівців пенітенціарної системи України накладає свій відбиток на їх професійну діяльність саме тому, що ці фахівці виконують свої професійні обов'язки в особливих умовах діяльності, які не стільки сприяють, скільки ускладнюють покращання виконання професійних обов'язків. Професійний розвиток психологів пенітенціарних установ вимагає від них наявності відповідних індивідуально-психічних рис особистості, що сприятимуть їх професійному зростанню та самовдосконаленню.

Проблему професійного розвитку спеціалістів розглядали такі вчені як: В. Агапов, Н. Антонова, М. Ануфрієв, В. Барко, С. Батіщев, Н. Берегова, Є. Богданов, С. Бочарова, О. Волобуєва, Е. Гінцберг, Л. Гуменюк, С. Данилишина, А. Деркач, В. Дружинін, В. Зазикін, Е. Зеєр, Є. Ільїн, В. Калюжний, О. Кобець, О. Кокун, Т. Кудрявцев, О. Кукло, В. Лефтеров, С. Максименко, А. Маркова, О. Матеюк, Л. Мітіна, О. Москаленко, В. Панок, Ю. Поварьонков, Є. Потапчук, Г. Радчук, О. Рікель, О. Ростунов, О. Сафін, О. Смірнова, І. Сулятицький, Н. Сургунд, Д. Сюпер, О. Тімченко, Д. Холланд, В. Шадріков, В. Швидкий, О. Шушеріна та інші. У своїх працях науковці виходили з того, що професійний розвиток особистості здійснюється безпосередньо під час професійної діяльності, що обумовлює певну взаємодію соціально-економічних, медико-біологічних, психолого-педагогічних та санітарно-гігієнічних особливостей самої діяльності. Професіоналізм особистості науковці розглядали як її інтегральну рису, що характеризує продуктивне вирішення нею професійних завдань.

Під час професійної діяльності ефективність досягнення результату здебільшого залежить від вияву індивідуально-психічних рис особистості фахівця, які виявляються у його когнітивній сфері, його здатності усвідомлювати визначені завдання, здійснювати пошук правильних рішень, зберігаючи про цьому врівноваженість, впевненість у собі, вмотивованість на досягнення результату тощо. Риси особистості виявляються також в інтелектуальній сфері, емоційно-вольовій стійкості, мотиваційному спрямуванні на досягнення результату та відповідній регуляції власної поведінки. Вони були предметом розгляду у роботах таких вчених як: Г. Айзенк, Б. Ананьєв, О. Асмолов, Д. Векслер, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, Мк. Даугол, Р. Кеттелл, Г. Костюк, К. Левін, О. Леонтєв, С. Максименко,

А. Маслоу, Г. Мюррей, В. Мясіщев, О. Прангішвілі, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Селіванов, Л. Тьорнстоун, Х. Хекхаузен та інші науковці. Опрацювання феноменології професійного зростання особистості здійснювалось у межах генетичної концепції особистості С. Максименка, результатом чого є доробки про сутність, зміст та функціонування особистості під час її життя та професійної діяльності.

Отже, індивідуальними особливостями фахівця вважаємо вираз та вияв його ознак та властивостей. Саме ці його особливості відрізняють одного фахівця від інших. Маючи різні інтелектуальні властивості фахівці неоднаково можуть аналізувати ситуацію та приймати рішення щодо власної поведінки в ній. Завдяки власній впевненості вони можуть досягати, здавалось би недосяжного для інших, зростаючи у своїй професійній царині. Однак, на жаль, питання професійного зростання майбутніх психологів пенітенціарних установ України залишається досі недостатньо дослідженим. Крім цього, існує потреба у визначенні важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх психологів пенітенціарних установ України, ієрархії ступеня загрозовості особливих умов їх діяльності, що ускладнюють виконання ними їх професійних функцій.

Отже, актуальність, практичне значення вирішення наукового завдання і недостатня теоретична розробленість проблеми дослідження зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Індивідуальні особливості майбутніх психологів пенітенціарних установ як чинники їх професійного зростання».

Наукове завдання дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, емпіричній перевірці та врахуванні у професійній діяльності майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ важливих індивідуально-психічних рис особистості як проявів їх індивідуальних особливостей розвитку, необхідних для їх професійного зростання та самовдосконалення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводилось відповідно до плану наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького в межах науково-дослідної роботи «Психічна адаптація учасника бойових дій при посттравматичному стресі» (шифр 216-0043 І). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає у розробці тренінгового курсу «Впевненість у собі», що дає змогу знизити рівень впливу посттравматичного стресу на особистість.

Тему дисертації затверджено вченою радою Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (протокол № 7 від 24.12.2015 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 31.01.2017 р.).

Мета дослідження – підготовка майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ до професійної діяльності.

Відповідно до мети дисертації вирішувалися такі **завдання дослідження**:

1. За результатами теоретичного аналізу проблеми професійного зростання фахівців удосконалити психограму офіцера-психолога пенітенціарних установ.

2. Визначити ієрархію ступеня загрозовості особливих умов діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що ускладнюють виконання ними своїх функціональних обов'язків.

3. Визначити важливі індивідуальні особливості особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ через прояви їх індивідуально-психічних рис, що сприяють успішності їх професійної діяльності.

4. Розробити та апробувати тренінговий курс розвитку впевненості поведінки майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ до професійної діяльності.

Предмет дослідження – індивідуально-психічні риси особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ.

Гіпотеза дослідження – розвиток важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ сприятиме покращанню виконання ними своїх професійних обов'язків, подальшому професійному розвитку та вдосконаленню професійної майстерності.

Методи дослідження: *теоретичні методи* – аналіз, синтез, зіставлення, порівняння, узагальнення, систематизація наукових джерел з проблематики професійного розвитку індивідуально-психічних рис особистості, що суттєво впливають на виконання функціональних обов'язків спеціалістів; *емпіричні методи* – спостереження, анкетування, бесіда, інтерв'ю, опитування, констатувальний та формувальний експерименти (для дослідження динаміки вияву змін важливих індивідуально-психічних рис особистості офіцерів-психологів), *діагностичні методи* – методика «16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла» (для визначення індивідуально-психічних рис особистості), «Методика прогресивних матриць» Дж. Равена (для визначення рівня інтелекту), опитувальник «Потреба у досягненні» Ю. Орлова (для визначення мотиваційної спрямованості респондентів досліджуваних груп на досягнення успіху), опитувальник «Шкала соціальної бажаності» Кроуна-Марлоу (для визначення мотивації уникнення); *математичні методи обробки експериментальних даних* – кореляційний аналіз за γ -критерієм Спірмена (для опрацювання експериментальних даних і встановлення кількісних та якісних залежностей між явищами, що досліджуються), t -критерій Стюдента (для визначення достовірності змін результатів дослідження під час констатувального та формувального експериментів).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження:

уперше:

визначено важливі індивідуальні особливості особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що відображені в проявах їх

індивідуально-психічних рис, а саме: емоційно-вольовій стійкості, рівні інтелекту, самоконтролі поведінки та наполегливості у досягненні мети;

визначено ступеня загрозливості особливих умов діяльності майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що ускладнюють виконання ними своїх функціональних обов'язків;

розроблено та апробовано тренінговий курс розвитку впевненості поведінки майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ;

удосконалено: психограму офіцера-психолога пенітенціарних установ;

дістали подальшого розвитку теоретичні уявлення щодо формування та розвитку індивідуально-психічних рис особистості майбутніх психологів пенітенціарних установ.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні:

1) психограми офіцерами та керівниками підрозділів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України для відбору офіцерів-психологів на відповідні посади, розвитку важливих індивідуально-психічних рис особистості не лише офіцерів-психологів пенітенціарних установ, а й інших категорій офіцерів, які здійснюють свою професійну діяльність в особливих умовах; 2) авторського тренінгового курсу науково-педагогічним складом Інституту кримінально-виконавчої служби для формування та розвитку важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, необхідних для покращання виконання ними своїх професійних обов'язків, а також для підвищення кваліфікації офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України.

Результати дослідження впроваджено в процес виховної роботи з персоналом Інституту служби зовнішньої розвідки України (акт реалізації від 10 березня 2017 р.), Інституту кримінально-виконавчої служби (акт реалізації від 20 березня 2017 р.) та Львівського державного університету внутрішніх справ (акт реалізації від 28 березня 2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати презентованого дослідження обговорено і схвалено на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція» (м. Київ, 2015 р.), «Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ» (м. Київ, 2016 р.); *всеукраїнській науково-практичній конференції*: «Модернізація системи вищої освіти в контексті закону України «Про вищу освіту» (м. Чернігів, 2015 р.); *всеукраїнському круглому столі*: «Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України» (м. Київ, 2018 р.).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 10 наукових працях, із них 6 наукових статей – у фахових виданнях України в галузі психології та періодичних виданнях, включених до наукометричних баз даних, 4 публікації – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 189 найменувань, та 2 додатків на 10 сторінках. Повний обсяг дисертації

становить 220 сторінок. Обсяг основного тексту складає 177 сторінок і містить 33 таблиці на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі – «Теоретико-методологічний аналіз професійного зростання майбутніх психологів пенітенціарних установ» – здійснено теоретичний аналіз проблеми професійного зростання фахівців у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, розглянуто концептуальні підходи до феномену професіоналізму спеціаліста, виконано професіографічний аналіз діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ, на основі чого удосконалено психограму офіцера-психолога пенітенціарних установ і визначено важливі індивідуально-психічні риси особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що необхідні для їх професійного зростання та самовдосконалення.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали основні положення діяльнісного підходу, які передбачають розгляд цільового, мотиваційно-вольового й операційно-дієвого аспектів досліджуваної проблеми – професійного розвитку фахівців. Для реалізації мети та завдань дослідження найбільш значущими для врахування та опрацювання є теоретичні положення про професійний розвиток особистості (В. Барко, Т. Вілюжаніна, О. Волобуєва, Е. Гінцберг, А. Деркач, В. Зазикін, Е. Зеєр, О. Кокун, Т. Кудрявцев, В. Лефтеров, С. Максименко, А. Маркова, О. Матеюк, Л. Мітіна, І. Москальов, С. Рубінштейн, Д. Сюпер, В. Шадриков та інші). Сутності професійної Я-концепції приділили увагу у своїх роботах: В. Агапов, А. Деркач, Р. Каламаж, О. Москаленко, О. Рікель, В. Швидкий та інші. Зміст індивідуально-типологічних складових особистості подано у роботах: Г. Айзенка, С. Батіщева, Д. Векслера, С. Геллерштейна, Д. Гілфорда, Ж. Годфруа, Є. Ільїна, Р. Кеттелла, Г. Костюка, Г. Крайга, С. Максименка, Л. Наугольника, О. Смірної, В. Соколовського, Л. Тьорнстоуна, Д. Холанда, В. Шадрикова, У. Шейо, О. Шушеріної та інші. Вивченню мотиваційної спрямованості особистості спеціаліста присвячено праці: Б. Ананьєва, М. Даугола, К. Левіна, О. Леонтьєва, А. Маслоу, О. Матеюка, Г. Мюррея, В. Мясіщева, Г. Олпорта, А. Прангішвілі, К. Роджерса, Д. Узнадзе, Х. Хекхаузена та інші.

На основі цих досліджень і було окреслено специфіку феномену професіоналізму (як кінцевої мети професійного розвитку), що обумовлюється характеристиками професійної діяльності фахівця, а саме: високим рівнем його кваліфікації та компетентності; розвитком його професійних умінь та навичок, а також їх реалізацією на рівні майстерності (тобто оригінально-своєрідного виконання визначених професійних завдань); пошуком оптимальних рішень і точністю та своєчасністю виконання як повсякденних, так і нестандартних службових завдань; продуктивністю професійної діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ і стабільністю їх продуктивної діяльності з часом.

За результатами теоретичного аналізу вітчизняних і зарубіжних підходів щодо вивчення проблеми професійного зростання фахівців у науковій

літературі визначено, що професійний розвиток особистості – це процес зміни особистості під час засвоєння професійно-необхідних знань, формування на цій основі навичок, вмінь та професійних компетенцій, необхідних для оптимізації виконання своєї професійної діяльності за фахом.

У процесі дослідження з'ясовано, що під час розвитку особистості як професіонала, стимулюючим підґрунтям його професійного розвитку можуть бути його індивідуальні особливості особистості, які безпосередньо відображаються у індивідуально-психічних рисах. Залежно від стану їх розвитку та вдосконалення можливо та реально здійснити прогноз успішності діяльності відповідного фахівця.

Здійснено професіографічний аналіз діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ та на цій основі удосконалено психограму офіцера-психолога пенітенціарних установ, в якій приділено основну увагу їх індивідуально-психічним рисам, що дають змогу офіцерам-психологам виконувати свої професійні обов'язки на належному рівні впродовж необхідного часу.

Встановлено умови діяльності, в яких виконує свої професійні обов'язки офіцер-психолог пенітенціарних установ: відслідковування декількох процесів, що змінюються упродовж певного часу; сприйняття і опрацювання різноманітної (різноспрямованої) інформації великого обсягу, що, як правило, має емоційне забарвлення (згідно з рівнем стресостійкості особистості); значна кількість переключень уваги, що детермінуються динамічністю ситуації та необхідністю запам'ятовування значної кількості інформації; недостатність часу для аналізу значущої інформації й прийняття відповідальних рішень; підвищена відповідальність за прийняті та реалізовані рішення в екстремальних ситуаціях; тривала концентрація, інтенсивність та напруженість уваги, пам'яті та мислення, емоційних та вольових процесів організму впродовж тривалого часу; виникнення проблемних ситуацій в умовах ресурсних, часових та інших обмежень тощо.

За результатами теоретичного аналізу та досвіду діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ виявлено особливі та екстремальні умови їх професійної діяльності, а саме під час: поранення та загибелі колег по роботі; обмеженості необхідної інформації для прийняття обґрунтованих рішень; обмеження часу на їх прийняття; необхідності паралельного виконання декількох «першочергових» завдань; наявності впливу психотравмуючих чинників у процесі професійної діяльності; наявності різного роду обмежень (ресурсних, часових тощо) для застосування необхідних технік психокорекційного впливу на засуджених тощо.

До дослідження було залучено 51 експерта, 22 з яких – фахівці пенітенціарних установ, де проходили стажування курсанти четвертого року навчання та 29 – офіцери пенітенціарних установ, що навчались на заочній формі навчання в Інституті кримінально-виконавчої служби. Усі експерти були чоловічої статі віком від 32 до 45 років. Шляхом опитування експертів було здійснено ранжування особливих умов професійної діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ, тобто визначено ієрархію ступеня

загрозливості особливих умов діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що загалом суттєво ускладнюють виконання ними своїх функціональних обов'язків, а саме: поранення та загибель колег по роботі; висока ціна помилки дій спеціаліста; значна кількість психотравмуючих чинників.

Подано перелік та характеристику функцій, які виконують офіцери-психологи пенітенціарних установ під час їх професійної діяльності: консультативна, психодіагностична, профілактична, корекційна, прогностична та профілактична.

У **другому розділі** – «Організація дослідження розвитку індивідуально-психічних рис майбутніх психологів пенітенціарних установ» – було визначено емпіричні показники індивідуально-психічних рис особистості фахівця, що сприяють покращанню виконання ним своєї професійної діяльності, відповідно до яких підбрано психодіагностичний інструментарій. запропоновано відповідний розділ у тренінговому курсі розвитку впевненості поведінки майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ.

Для дослідження динаміки розвитку важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ упродовж 2014–2016 років у п'ять етапів було залучено курсантів 2–4-го курсу Інституту кримінально-виконавчої служби віком 19–24 років. Загальна кількість учасників експерименту склала 162 особи, з яких було сформовано шість груп респондентів: перша контрольна група – 24 особи; друга контрольна група – 20 осіб; третя контрольна група – 15 осіб; перша експериментальна група – 20 осіб; друга експериментальна група – 15 осіб; третя експериментальна група – 17 осіб. Збір емпіричних даних проводився з вересня 2015 по липень 2016 року в Інституті кримінально-виконавчої служби та пенітенціарних установах, де проходили стажування курсанти четвертого курсу.

Для проведення дослідження динаміки розвитку важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ було розроблено відповідну програму, що складалася з п'яти етапів.

На *першому етапі* було вивчено теоретико-методологічні підходи науковців щодо професійного розвитку фахівців.

На *другому етапі* було виявлено важливі індивідуальні особливості особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, які були визначені як вияви відповідних індивідуально-психічних рис. Відповідно до цього для емпіричного дослідження було підбрано необхідні психодіагностичні методики.

На *третьому етапі* було здійснено вивчення думок респондентів щодо ступеня загрозливості особливих умов діяльності майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що ускладнюють виконання ними своїх функціональних обов'язків, та індивідуально-психічних рис особистості, які необхідні для успішного виконання ними своїх професійних функцій.

На *четвертому етапі* було проведено формувальний експеримент, під час якого нами здійснювались заходи розвитку індивідуально-психічних рис

особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, необхідних для ефективного виконання ними своїх функціональних обов'язків. Також на четвертому етапі було здійснено контрольні вимірювання динаміки вияву змін визначених нами показників важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх психологів пенітенціарних установ.

На *п'ятому етапі* було здійснено обробку кількісних показників отриманих результатів експериментальних і контрольних груп респондентів під час констатувального та формувального експериментів. Також було здійснено кореляційний аналіз змін показників важливих індивідуально-психічних рис особистості офіцерів-психологів пенітенціарних установ. Отримані зміни було перевірено за критерієм статистичної достовірності t-критерія Стюдента на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$.

Для професійного розвитку та зростання майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ було розроблено тренінговий курс розвитку впевненості поведінки майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, який сприяє розвитку важливих індивідуально-психічних рис особистості, необхідних для оптимального виконання ними своїх професійних обов'язків.

Мета першого етапу тренінгу полягала у визначенні змісту та сутності проблематики впевненості особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ у собі: їх непевності, агресивності та ухилення від вирішення професійних ситуацій, що виникають у звичайних та особливих умовах.

На другому етапі тренінгу було визначено особливості різних стилів поведінки оточуючих, визначення тих ознак, які заважають впевненій поведінці учасників тренінгового курсу.

Під час третього етапу тренінгу майбутні офіцери-психологи пенітенціарних установ позитивно переосмислювали власну поведінку у складних професійних ситуаціях. При цьому відбувалось формування оптимальних моделей впевненої поведінки учасників тренінгового курсу.

Четвертий етап тренінгу було присвячено практичному відпрацюванню оптимальних дій під час подолання складних професійних ситуацій. Упродовж цього етапу тренінгового курсу було пропрацьовано п'ять завдань, які є найбільш типовими для професійної діяльності майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ. У кожному з яких: визначалось завдання, яке має бути вирішено; описувались умови перебігу самої ситуації; розроблялись варіанти вирішення завдання оптимальним способом, а також розглядались психологічні аспекти впевненої поведінки психолога.

Метою п'ятого етапу тренінгу, останнього із загального циклу тренінгового курсу, було опрацювання набутого досвіду впевненої поведінки та створення індивідуальної для кожного учасника програми вдосконалення стилю впевненої поведінки під час подоланні складних ситуацій.

У подальшому було здійснено: інтерпретування даних дослідження вияву важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ та визначення їх взаємозв'язку, визначення результативності впливу тренінгового курсу розвитку впевненості поведінки

майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що необхідна для покращання виконання ними своїх професійних обов'язків.

У **третьому розділі** – «Емпіричне дослідження розвитку виявів важливих індивідуально-психічних рис майбутніх психологів пенітенціарних установ» – подано результати, узагальнення та висновки емпіричного дослідження розвитку важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, здійснено аналіз їх впливу на покращання виконання майбутніми офіцерами-психологами своїх професійних обов'язків.

Під час емпіричного дослідження було враховано думки експертів і респондентів контрольних та експериментальних груп щодо визначення переліку важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ та їх співвідношення. У результаті цього здійснено їх рангову ієрархію, яку було уточнено бальною, що дала змогу визначити домінування виявів одних індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ перед іншими. Співвідношення рангової та бальної ієрархії важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ наведено у таблицях 1 і 2 відповідно.

Таблиця 1 – Співвідношення рангової ієрархії важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ

№ з/п	Респонденти 2-го курсу	Респонденти 3-го курсу	Респонденти 4-го курсу	Експерти
1	<i>Емоційно-вольова стійкість</i>	<i>Рівень інтелекту</i>	<i>Емоційно-вольова стійкість</i>	<i>Емоційно-вольова стійкість</i>
2	<i>Наполегливість</i>	<i>Самоконтроль поведінки</i>	<i>Рівень інтелекту</i>	<i>Наполегливість</i>
3	Самостійність	<i>Емоційно-вольова стійкість</i>	Сміливість	Рішучість
4	<i>Рівень інтелекту</i>	<i>Наполегливість</i>	Практичність	<i>Самоконтроль поведінки</i>
5	Прагнення до успіху	Прагнення до успіху	Гнучкість	Активність
6	<i>Самоконтроль поведінки</i>	Активність	Рішучість	<i>Рівень інтелекту</i>
7	Рішучість	Самостійність	<i>Самоконтроль поведінки</i>	Проникливість
8	Доброта	Практичність	<i>Наполегливість</i>	Сміливість
9	Сміливість	–	Самостійність	Практичність

За даними таблиці 2 перші чотири основні позиції у бальній ієрархії важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ займають такі індивідуально-психічні риси особистості як емоційно-вольова стійкість та рівень інтелекту. Респонденти другого курсу додатково орієнтуються також і на самостійність дій та контроль власної поведінки. Респонденти третього курсу віддають перевагу ще й

прагненню до успіху. Респонденти четвертого курсу орієнтовані на сміливість та наполегливість у досягненні мети. Згідно з висновками експертів емоційно-вольова стійкість, наполегливість та рішучість у поєднанні зі сміливістю і практичністю дають змогу майбутнім офіцерам-психологам пенітенціарних установ виконувати свої професійні обов'язки на високому функціональному рівні.

Таблиця 2 – Співвідношення бальної ієрархії важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів

№ з/п	Респонденти 2-го курсу	Респонденти 3-го курсу	Респонденти 4-го курсу	Експерти
1	Самостійність	Прагнення до успіху	<i>Емоційно-вольова стійкість</i>	<i>Емоційно-вольова стійкість</i>
2	<i>Емоційно-вольова стійкість</i>	<i>Емоційно-вольова стійкість</i>	<i>Наполегливість</i>	<i>Наполегливість</i>
3	<i>Самоконтроль поведінки</i>	<i>Рівень інтелекту</i>	<i>Рівень інтелекту</i>	Рішучість
4	<i>Рівень інтелекту</i>	<i>Самоконтроль поведінки</i>	Сміливість	Сміливість
5	Прагнення до успіху	Самостійність	Вольове домінування	Практичність
6	Доброта	<i>Наполегливість</i>	Практичність	<i>Рівень інтелекту</i>
7	<i>Наполегливість</i>	Активність	Гнучкість	Активність
8	Сміливість	Практичність	<i>Самоконтроль поведінки</i>	Проникливість
9	Рішучість	–	Самостійність	<i>Самоконтроль поведінки</i>

Узагальнюючи дані дослідження важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що покращують виконання ними своїх професійних функцій при ранговій та бальній ієрархії, визначено важливі індивідуально-психічні риси особистості, а саме: емоційно-вольова стійкість; рівень інтелекту; самоконтроль поведінки; наполегливість у досягненні мети.

Аналіз відповідей респондентів нашого дослідження щодо визначення загрозливості особливих умов діяльності, які негативно впливають на виконання офіцерами-психологами пенітенціарних установ своїх посадових обов'язків зокрема та розвиток професіоналізму загалом, дав змогу визначити їх ієрархію.

За результатами проведення тренінгового курсу розвитку впевненості поведінки майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ визначено зміни показників важливих індивідуально-психічних рис особистості офіцерів-психологів пенітенціарних установ під час (після завершення) формульованого експерименту у контрольних та експериментальних групах, які наведено у таблиці 3, де також подано індивідуально-психічні вияви рис особистості за 16-факторним особистісним опитувальником Р. Кеттелла:

фактор В – інтелект;

фактор С – емоційно-вольова стійкість;

Таблиця 3 – Динаміка змін вияву індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ

Показники	B	C	E	G	H	M	Q ₁	Q ₂	Q ₃	Q ₄	I Q	Мд	Мс
КОНТРОЛЬНІ ГРУПИ													
Перша контрольна група (констатувальний експеримент)													
x	4,9	7,1	8,0	7,6	6,6	5,8	7,0	6,7	6,3	6,0	46,1	11,3	7,8
(формульовальний експеримент)													
x	5,6	7,5	8,1	7,0	7,8	6,4	7,7	7,3	6,2	5,5	49,6	11,4	7,0
Δ	0,7	0,4	0,1	-0,6	1,2	0,6	0,7	0,6	-0,1	-0,5	3,5	0,1	-0,8
≥ 2,01	2,6	0,8	0,1	1,0	2,2	1,5	1,2	1,3	0,1	0,9	2,0	0,1	1,1
Друга контрольна група (констатувальний експеримент)													
x	5,2	7,6	8,0	7,4	6,8	6,6	7,2	6,1	6,8	5,9	45,4	11,2	7,0
(формульовальний експеримент)													
x	5,8	8,1	8,5	7,8	7,2	7,2	7,8	7,0	7,3	5,4	48,4	11,7	7,0
Δ	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,6	0,6	0,9	0,5	-0,5	3,0	0,5	0,0
≥ 2,02	2,6	0,9	1,2	1,0	0,7	2,0	1,4	1,8	1,2	0,8	2,5	0,7	0,0
Третя контрольна група (констатувальний експеримент)													
x	4,7	6,6	8,1	7,3	7,2	5,1	6,7	6,3	5,2	6,6	44,9	11,2	6,3
(формульовальний експеримент)													
x	5,6	7,5	6,5	6,2	6,8	6,0	6,6	7,6	5,9	5,3	50,1	10,9	7,3
Δ	0,9	0,9	-1,6	-1,1	-0,4	0,9	-0,1	1,3	0,7	-1,3	5,2	-0,3	1,0
≥ 2,05	2,8	1,1	2,3	1,5	0,6	1,3	0,2	3,0	1,0	2,0	2,3	0,4	0,8
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ГРУПИ													
Перша експериментальна група (констатувальний експеримент)													
x	5,2	6,9	8,2	7,5	6,7	6,6	6,9	7,0	6,1	6,7	45,5	11,6	8,2
(формульовальний експеримент)													
x	6,5	7,9	8,7	8,4	7,3	8,2	8,2	7,8	6,3	5,7	52,5	12,8	7,4
Δ	1,3	1,0	0,5	0,9	0,6	1,6	1,3	0,8	0,2	-1,0	7,0	1,2	-0,8
≥ 2,02	3,8	2,2	0,9	1,7	1,3	4,6	2,6	1,5	0,4	1,7	6,1	1,9	0,8
Друга експериментальна група (констатувальний експеримент)													
x	5,1	8,1	7,9	8,3	7,2	6,9	7,2	6,1	6,9	6,0	47,7	11,3	8,4
(формульовальний експеримент)													
x	7,5	9,1	9,1	8,6	8,5	8,5	8,4	7,3	8,3	4,9	53,4	14,4	6,7
Δ	2,4	1,0	1,2	0,3	1,3	1,6	1,2	1,2	1,4	-1,1	5,7	3,1	-1,7
≥ 2,05	6,0	2,3	2,5	0,7	2,4	3,8	3,8	2,7	4,5	1,8	3,7	3,4	2,2
Третя експериментальна група (констатувальний експеримент)													
x	5,9	7,7	8,2	7,7	6,3	7,1	7,0	6,6	7,1	5,9	46,6	11,0	8,1
(формульовальний експеримент)													
x	7,2	9,4	8,9	9,1	7,5	8,8	8,6	8,2	8,7	4,6	53,8	12,6	6,8
Δ	1,3	1,7	0,7	1,4	1,2	1,7	1,6	1,6	1,6	-1,3	7,2	1,6	-1,3
≥ 2,04	3,9	4,0	1,4	2,1	1,9	4,4	3,2	3,5	3,7	2,6	7,0	2,3	1,7

фактор E – наполегливість-покірність;

фактор G – сила над-Я-слабкість над-Я, у нашому випадку – рішучість;

фактор H – сміливість-сором'язливість;

фактор M – мрійливість-практичність;

фактор Q₁ – гнучкість-ригідність;

фактор Q₂ – самостійність-залежність;

фактор Q_3 – високий самоконтроль поведінки-низький самоконтроль поведінки;

фактор Q_4 – напруженість-розслабленість.

Інші позначення:

IQ – рівень інтелекту за 16-факторним особистісним опитувальником Р. Кеттелла;

M_d – мотивація досягнення успіху, за методикою Ю. Орлова «Потреба у досягненні»;

M_c – мотивація уникнення невдачі за опитувальником «Кроуна-Марлоу соціальної бажаності шкали»;

x – середнє значення показника;

Δ – кількісне значення зміни показника;

$\geq 2,04$ – критичне значення зміни показника, згідно з кількістю респондентів у групах.

Здійснивши аналіз проведеного дослідження та орієнтуючись на визначені емпіричним шляхом важливі індивідуально-психічні риси особистості офіцерів-психологів пенітенціарних установ (емоційно-вольова стійкість, рівень інтелекту, самоконтроль поведінки та наполегливість у досягненні мети), було визначено також відповідні межі змін цих рис.

У майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ третьої контрольної групи відбулися позитивні зрушення важливих індивідуально-психічних рис особистості на рівні покращання кількісних показників:

фактору C (емоційно-вольова стійкість) – з 6,6 до 7,5, що становить зміни кількісного показника на 0,9, є меншим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 1,1 одиниці (при критичному значенні показника $\geq 2,05$ по групі);

IQ (рівень інтелекту) – з 44,9 до 50,1, що становить зміни кількісного показника на 5,2, є більшим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 2,3 одиниці (при критичному значенні показника $\geq 2,05$ по групі);

фактор B (інтелект) – з 4,7 до 5,6, що становить зміни кількісного показника на 0,9, є більшим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 2,8 одиниці (при критичному значенні показника $\geq 2,05$ по групі);

фактор Q_3 (самоконтроль поведінки) – з 5,2 до 5,9, що становить зміни кількісного показника на 0,7, є меншим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 1,0 одиницю (при критичному значенні показника $\geq 2,05$ по групі);

фактор E (наполегливість-покірність) – з 8,1 до 6,5, що становить зміни кількісного показника на -1,6, є меншим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 2,3 одиниці (при критичному значенні показника $\geq 2,05$ по групі);

M_d (мотивація досягнення успіху) – з 11,2 до 10,9, що становить зміни кількісного показника на -0,3, є меншим за критичне значення показника (на

рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 0,4 одиниці (при критичному значенні показника $\geq 2,05$ по групі).

Відповідно до отриманих результатів третьої контрольної групи можна стверджувати, що зміни вияву важливих індивідуально-психічних рис особистості офіцерів-психологів пенітенціарних установ на статистично-значущому рівні не є достовірними, оскільки респонденти цієї групи не проходили тренінговий курс та не мають позитивних змін цих рис, які покращують виконання майбутніми офіцерами-психологами пенітенціарних установ своїх професійних обов'язків. Єдиний показник, який зазнав позитивних змін у респондентів третьої контрольної групи, є показник інтелекту, позитивне зрушення якого можна віднести до необхідності виконання програми навчального процесу за фахом та опанування нового матеріалу.

У майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ третьої експериментальної групи відбулися позитивні зрушення важливих індивідуально-психічних рис особистості на рівні покращання кількісних показників:

фактору С (емоційно-вольова стійкість) – з 7,7 до 9,4, що становить зміни кількісного показника на 1,7, є більшим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 4,0 одиниці (при критичному значенні показника $\geq 2,04$ по групі);

IQ (рівень інтелекту) – з 46,6 до 53,8, що становить зміни кількісного показника на 7,2, є більшим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 7,0 одиниць (при критичному значенні показника $\geq 2,04$ по групі);

фактор В (інтелект) – з 5,9 до 7,2, що становить зміни кількісного показника на 1,3, є більшим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 3,9 одиниць (при критичному значенні показника $\geq 2,04$ по групі);

фактор Q₃ (самоконтроль поведінки) – з 7,1 до 8,7, що становить зміни кількісного показника на 1,6, є більшим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 3,7 одиниць (при критичному значенні показника $\geq 2,04$ по групі);

фактор Е (наполегливість-покірність) – з 8,2 до 8,9, що становить зміни кількісного показника на 0,7, є меншим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 1,4 одиниці (при критичному значенні показника $\geq 2,04$ по групі), що свідчить про тенденцію до позитивних змін на рівні статистичної значущості;

Мд (мотивація досягнення успіху) – з 11,0 до 12,6, що становить зміни кількісного показника на 1,6, є більшим за критичне значення показника (на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$) і складає 2,3 одиниці (при критичному значенні показника $\geq 2,04$ по групі).

Відповідно до отриманих результатів можна стверджувати, що зміни важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ третьої експериментальної групи на

статистично-значущому рівні є достовірними. Це дає підставу стверджувати про ефективність тренінгового курсу щодо позитивних змін цих рис, які оптимізують виконання майбутніми офіцерами-психологами пенітенціарних установ цієї групи своїх професійних обов'язків.

Також прослідковуються позитивні зміни всіх важливих індивідуально-психічних рис особистості респондентів другої експериментальної групи, які проходили тренінговий курс, і часткові зміни у виявах показників індивідуально-психічних рис особистості респондентів першої експериментальної групи.

На жаль, значущих позитивних зрушень більшості показників важливих індивідуально-психічних рис особистості у респондентів першої та другої контрольних груп не відбулось.

Для підтвердження позитивних зрушень показників важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ третьої контрольної та третьої експериментальної груп було проведено експертну оцінку виконання респондентами цих груп функціональних обов'язків під час стажування на посадах офіцерів-психологів у пенітенціарних установах України. Для експертної оцінки було визначено два показники, а саме: професійна підготовленість (сукупність професійних знань, умінь і навичок виконання ними своїх посадових обов'язків); результативність їх професійної діяльності (результати точного й ефективного виконання ними своїх посадових обов'язків згідно з посадовими інструкціями).

За результатами змін показників важливих індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ третьої контрольної та третьої експериментальної груп під час стажування на посадах офіцерів-психологів, на початку стажування у респондентів цих груп були нижчі експертні оцінки, ніж наприкінці стажування. Показники статистичної значущості професійної підготовленості та результативності професійної діяльності респондентів третьої контрольної групи зазнали позитивних змін, проте не були достатньо виразними на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$. Вони мали показники 1,5 та 1,9 відповідно, що не перевищувало критичне значення $\geq 2,05$.

Значення показників професійної підготовленості та результативності професійної діяльності у респондентів третьої експериментальної групи також змінилось на рівні статистичної значущості та становило відповідно 3,9 та 4,7, що перевищувало критичне значення $\geq 2,04$.

Згідно з отриманими значущими позитивними зрушеннями показників професійної підготовленості та результативності професійної діяльності респондентів третьої контрольної та третьої експериментальної груп можна з упевненістю зробити висновок про дієвість тренінгового курсу розвитку впевненості поведінки майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ.

ВИСНОВКИ

1. У дослідженні здійснено теоретичний аналіз різних підходів щодо вивчення проблеми професійного зростання фахівців у вітчизняній і зарубіжній

науковій літературі. За його результатами, професійний розвиток особистості – це процес зміни особистості під час засвоєння професійно-необхідних знань, формування на цій основі навичок, вмінь та професійних компетенцій, необхідних для оптимізації виконання своєї професійної діяльності за фахом.

Умовами успішного професійного розвитку будь-якого фахівця є: обізнаність та орієнтованість у ситуаціях, що виникають; усвідомлення самого змісту та вимог професійної діяльності, що висувуються перед фахівцем; прагнення до самореалізації власного потенціалу через моделювання власних дій та регуляції поведінки, а також набуття необхідного досвіду на шляху до власної професійної майстерності.

Професійний розвиток фахівців детермінує зміну мотиваційної сфери особистості, а саме: прагнення до досягнення вищих результатів у професійній діяльності, подолання труднощів, що виникають на шляху досягнення визначеної мети; вдосконалення та розвиток власних здібностей; формування та розвиток важливих індивідуально-психічних рис особистості, що необхідні для покращання їх професійної діяльності.

Професіографічний аналіз діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ дозволив удосконалити психограму офіцера-психолога пенітенціарних установ не лише в аспекті врахування вимог професії, що постійно оновлюються, а й в аспекті удосконалення особливостей дій офіцерів-психологів пенітенціарних установ в різних особливих чи нестандартних ситуаціях, які постійно ускладнюються. Основну увагу приділено проявам індивідуально-психічних рис особистості офіцерів-психологів пенітенціарних установ, врахування та вчасне реагування щодо яких дають їм змогу виконувати свої професійні обов'язки на належному рівні.

2. За результатами проведеного анкетного опитування респондентів та експертів визначено ієрархію ступеня загрозовості особливих умов діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що загалом суттєво ускладнюють виконання ними своїх функціональних обов'язків, а саме: поранення та загибель колег по роботі; висока ціна помилки дій спеціаліста; значна кількість психотравмуючих чинників.

3. Важливими індивідуально-психічними рисами особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що значущо покращують виконання ними своїх професійних обов'язків за допомогою експертів і подальшим ранжуванням визначено: емоційно-вольову стійкість; рівень інтелекту; самоконтроль поведінки; наполегливість у досягненні мети.

4. Згідно з результатами дослідження під час констатувального та формуального експериментів зазнали значущих позитивних змін на рівні статистичної значущості $p \geq 0,05$ такі індивідуально-психічні риси особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ як: рівень інтелекту; практичність власних дій; гнучкість поведінки; емоційно-вольова стійкість; самоконтроль поведінки; мотивація досягнення успіху; самостійність функціональних дій.

Результати проходження усіх п'яти етапів тренінгового курсу розвитку впевненості поведінки майбутніми офіцерами-психологами пенітенціарних

установ експериментальних груп та реалізація набутих знань, умінь та навичок респондентами третьої експериментальної групи під час практичної діяльності у пенітенціарних установах України переконливо свідчать про результативність проведеного дослідження щодо розвитку у них важливих індивідуально-психічних рис, які дали їм змогу значущо покращити виконання своїх професійних обов'язків згідно з посадовими інструкціями. Різниця позитивного зрушення розвитку індивідуально-психічних рис особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ між респондентами третьої контрольної та третьої експериментальної груп доведена на статистично значущому рівні.

Загалом, після проходження авторського тренінгового курсу розвитку впевненості поведінки у майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ значущо покращилось володіння собою, впевненість у власних діях, здатність до виваженого прийняття та майстерного виконання прийнятих рішень, відповідний самоконтроль власної поведінки та прагнення подальшого покращання практичного використання та розвитку власних професійних можливостей.

Виконане дисертаційне дослідження не претендує на вичерпне висвітлення усіх теоретичних та практичних проблем професійного зростання та розвитку офіцерів-психологів пенітенціарних установ. Подальші наукові перспективи цього наукового напрямку автор вбачає у розробці тренінгових технологій та рольових ігор, які сприяють подальшому вдосконаленню важливих індивідуально-психічних рис особистості офіцерів-психологів пенітенціарних установ, необхідних для результативного виконання ними своїх посадових обов'язків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. Стріха С. В. Професіографічний аналіз діяльності психологів пенітенціарних установ. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. праць. Київ : НУОУ, 2015. Вип. 1 (44). С. 207–211.
2. Стріха С. В. Особливі умови діяльності психологів пенітенціарних установ. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. праць. Київ : НУОУ, 2015. Вип. 2 (45). С. 257–261.
3. Стріха С. В. Теоретико-методологічні підходи професійного розвитку спеціалістів. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. праць. Київ : НУОУ, 2015. Вип. 3 (46). С. 293–298.
4. Стріха С. В. Результати дослідження динаміки індивідуально-психологічних рис психологів пенітенціарних установ. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. Вип. 34. С. 547–557.
5. Стріха С. В. Тренінговий курс розвитку важливих для професійної діяльності індивідуально-психологічних рис майбутніх психологів пенітенціарних установ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної*

служби України. Серія : психологія : електрон. фах. вид. 2017. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2017_1_9.

6. Стріха С. В. Апробація тренінгового курсу «Впевненості у собі» для розвитку індивідуально-психологічних рис майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. № 3(8). С. 179–193.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Стріха С. В. Методика визначення індивідуально-психологічних якостей особистості психолога пенітенціарної установи. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція* : зб. матер. міжнар. наук-практ. конф. (м. Київ, 27 лист. 2015 р.). Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 504–507.

8. Стріха С. В. Методика визначення ступеня загрозовості особливих умов діяльності на психолога пенітенціарної установи. *Модернізація системи вищої освіти в контексті закону України «Про вищу освіту»* : матер. виступів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 5 черв. 2015 р.). Чернігів : Десна Поліграф, 2015. С. 293–296.

9. Стріха С. В. Результати визначення ступеня загрозовості особливих умов психологів пенітенціарних установ України на їх професійну діяльність. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ* : зб. матер. міжнар. практ.-конф. (м. Київ, 2 груд. 2016 р.). Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 336–339.

10. Стріха С. В. Тренінговий курс «Впевненості у собі» як засіб розвитку важливих індивідуально-психологічних рис майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, необхідних для їх професійного зростання. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : зб. матер. всеукр. круглого столу (м. Київ, 17 квіт. 2018 р.). Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2018. С. 294–299.

АНОТАЦІЇ

Стріха С. В. Індивідуальні особливості майбутніх психологів пенітенціарних установ як чинники їх професійного зростання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах. – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2018.

Дослідження присвячено вивченню важливих індивідуальних особливостей особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, які відображені в індивідуально-психічних рисах особистості, а саме: емоційно-вольовій стійкості, рівні інтелекту, самоконтролі поведінки та наполегливості у досягненні мети.

Виявлено, що професійний розвиток фахівців детермінує зміну мотиваційної сфери особистості, а саме: прагнення до досягнення вищих

результатів у професійній діяльності, подолання труднощів, що виникають на шляху досягнення визначеної мети; вдосконалення та розвиток власних здібностей; формування та розвиток важливих індивідуально-психічних рис особистості, що необхідні для покращання їх професійної діяльності.

Визначено індивідуально-психічні риси особистості майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що необхідні для ефективного виконання ними їх посадових обов'язків, удосконалено психограму офіцера-психолога пенітенціарної установи не лише в аспекті врахування вимог професії, що постійно оновлюються, а й в аспекті удосконалення особливостей дій офіцерів-психологів пенітенціарних установ в різних особливих чи нестандартних ситуаціях, які постійно ускладнюються. Основну увагу приділено проявам індивідуально-психічних рис особистості офіцерів-психологів пенітенціарних установ, врахування та вчасне реагування щодо яких дають їм змогу виконувати свої професійні обов'язки на належному рівні.

Визначено ієрархію ступеня загрозливості особливих умов діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ. Розроблено та запроваджено у практику підготовки психологів тренінговий курс розвитку впевненості поведінки майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ.

Здійснено розвиток індивідуально-психічних рис особистості психологів пенітенціарних установ щодо ефективного виконання ними посадових функцій та доведено їх значущі позитивні зміни після проходження ними авторського тренінгового курсу.

Ключові слова: професійний розвиток, індивідуально-психічні риси особистості, особливі умови діяльності, майбутні офіцери-психологи, пенітенціарні установи.

Стриха С. В. Индивидуальные особенности будущих психологов пенитенциарных учреждений как факторы их профессионального роста. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.09 – психология деятельности в особых условиях. – Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Хмельницкий, 2018.

Исследование посвящено изучению важных индивидуальных особенностей личности будущих офицеров-психологов пенитенциарных учреждений, которые отражены в индивидуально-психических чертах личности, а именно: эмоционально-волевой стойкости, уровне интеллекта, самоконтроле поведения и настойчивости в достижении цели.

Выявлено, что профессиональное развитие специалистов детерминирует изменение мотивационной сферы личности, а именно: стремление к достижению высоких результатов в профессиональной деятельности, преодоление трудностей, которые возникают на пути достижения определенной цели; усовершенствование и развитие собственных способностей; формирование и развитие важных индивидуально-психических

черт личности, необходимых для улучшения их профессиональной деятельности.

Определены индивидуально-психические черты личности будущих офицеров-психологов пенитенциарных учреждений, необходимые для эффективного выполнения ими их должностных обязанностей, усовершенствована психограмма офицера-психолога пенитенциарного учреждения не только в аспекте учета требований профессии, которые постоянно обновляются, а и в аспекте усовершенствования особенностей действий офицеров-психологов пенитенциарных учреждений в разных особых или нестандартных ситуациях, которые постоянно усложняются. Основное внимание уделено проявлениям индивидуально-психических черт личности офицеров-психологов, учет и своевременное реагирование на которые позволяют им выполнять свои профессиональные обязанности на должном уровне.

Определена иерархия степени угрожаемости особых условий деятельности офицеров-психологов пенитенциарных учреждений. Разработан и внедрен в практику подготовки психологов тренинговый курс развития уверенности поведения будущих офицеров-психологов пенитенциарных учреждений.

Осуществлено развитие индивидуально-психических черт личности психологов пенитенциарных учреждений относительно эффективного выполнения ими должностных функций и доказаны их значимые позитивные изменения после прохождения ими авторского тренингового курса.

Ключевые слова: профессиональное развитие, индивидуально-психические черты личности, особые условия деятельности, будущие офицеры-психологи, пенитенциарные учреждения.

Strikha S. V. Individual features of the future psychologists of the penitentiary institutions as factors of their professional growth. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The thesis on gaining scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in Speciality 19.00.09 – psychology of activity in the special conditions. – The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, 2018.

The research is devoted to the study of important individual features of the personality of the future officers-psychologists of the penitentiary institutions. They are reflected in individual psychological traits, namely: emotional and volitional stability; the level of intelligence; self-control behavior; persistence in achieving the goal.

It has been revealed that the professional development of specialists leads to a change in the person's motivational sphere, namely: the desire to achieve the highest results of professional activity, to overcome the difficulties that arise on the way to achieving a certain goal; improvement of own abilities; the formation and development of important individual psychological traits of personality necessary for successful professional activity.

During professional activity, the effectiveness of achieving a result largely depends on the manifestation of individual psychological traits of a specialist. Individual psychological traits are manifested in the cognitive sphere of the individual, his ability to realize certain tasks, to search for the right decisions, while maintaining respect for it, self-confidence, motivation to achieve the result, etc. The personality traits are manifested in the intellectual sphere, emotional and volitional stability, motivation towards achieving the result and proper regulation of their own behavior.

For the professional development and growth of the future officers-psychologists of the penitentiary institutions, a training course has been developed that promotes the development of the important individual psychological traits necessary for optimal performance of their professional duties.

According to the results of the study of the opinion of respondents of control and experimental groups, as well as experts of our study, the important individual psychological traits of the future officers-psychologists of the penitentiary institutions, which influence the improvement of the performance of professional functions, are defined: emotional and volitional stability; level of intelligence; self-control behavior and persistence in achieving the goal.

According to the results of the research, during the recording and molding experiments, there were positive changes at the level of statistical significance $p \geq 0,05$ such individual psychological traits of the psychologists of the penitentiary institutions as: the level of intelligence; practicality of own actions; flexibility of behavior; emotional and volitional stability; self-control behavior; motivation for success; autonomy of functional actions.

Key words: professional development, individual psychological traits of personality, special conditions of activity, future officers-psychologists, penitentiary institutions.

